

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO
AKADEMIJA

„Ekolokalizacija ir vietos maisto sistemos vystymas“

prof. dr. Vilma Atkočiūnienė,
*Bioekonomikos plėtros fakultetas,
Verslo ir kaimo vystymosi tyrimų institutas,
Žemės ūkio akademija*

2021-04-19

VIEŠAS SEMINARAS - DISKUSIJA

Agroekologija ir maisto sistemų bei bendruomenių atsparumas

Klausimai į kuriuos siekiama atsakyti

1. Kokios yra ekolokalizacijos apraiškos žemės ūkyje?
2. Kaip tarpusavyje susiję maisto produktų gamybos ir vartojimo posistemės, trumposios maisto tiekimo grandinės ir vietos maisto sistemos?
3. Kokių tipų trumposios maisto tiekimo grandinės funkcionuoja?
4. Kaip atverti rinkas vietiniams, biologiškai vertingiems produktams?

Globalizacija ir lokalizacija

- Lokalios ekonomikos yra visiškai absorbuotos globalios ekonomikos
- Didelė dalis pasaulio visuomenės vartoja vienodus maisto produktus, gyvena namuose, pastatytuose iš tokių pat statybinių medžiagų, vairuoja tokius pat automobilius, propaguoja panašų darbo ir gyvenimo stilių.
- Dėl to globalizacija dažnai suprantama kaip **efektyvus mechanizmas**, leidžiantis aprūpinti kuo didesnę pasaulio vartotojų dalį standartizuotais produktais.
- Mechanizmo trūkumas:
- standartizuoti produktai gali nepatenkinti specifinių vartotojų poreikių ir skonių skirtingose šalyse ar regionuose, susiformavo priklausomybė nuo pasaulinių rinkų.
- **globalaus apsirūpinimo sistemos nepakankamai stabilios ir draugiškos aplinkai, žmogui, priklauso nuo naftos ir kitų neatsinaujinančių išteklių, infrastruktūros ir mažiau atsparios nei vietos sistemos.**

Ekolokalizacija

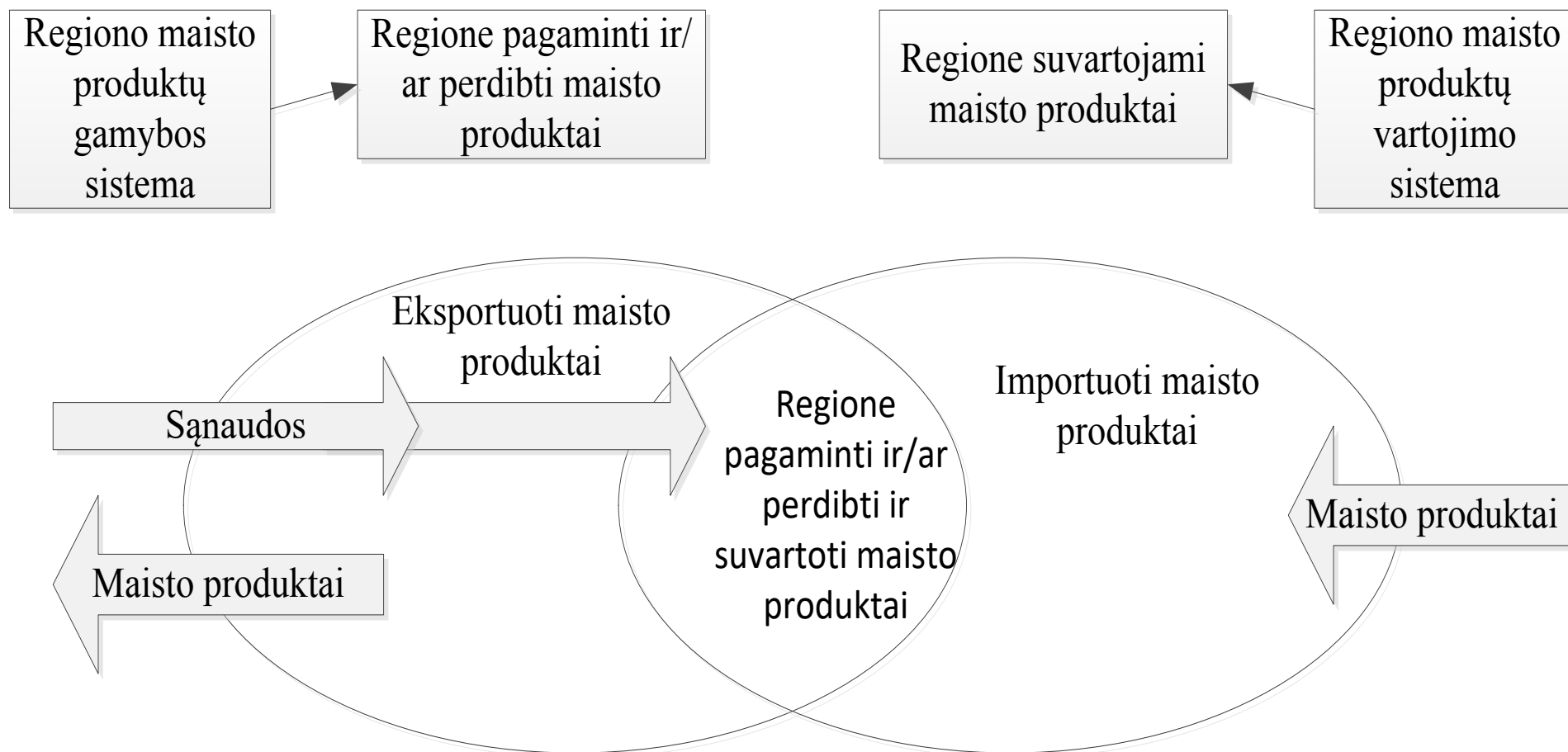
- Pagrindinis dėmesys skiriamas **lokalių išteklių** panaudojimui, teigiamam lokalios ekonomikos išorės poveikiui ir *neigiamam ilgalaikiam prekybos išorės poveikiui*.
- Prekes ir paslaugas, kurios įprastai yra eksportuojamos, suvartojant **arčiau vietos**, kurioje jos pagaminamos, t. y. **tenkinant poreikius lokaliai, sutaupomi reikšmingi kiekiai naftos ir išvengiama su jos vartojimu susijusių šiltnamio efektą sukeliančių dujų išlakų didėjimo**.
- Tampa įmanoma uždaresnė medžiagų ir energijos cirkuliacija, atliekų, kaip išteklių, valdymas.
- **Ekolokalizacija sustiprina žmonių ryšį su jų gyvenamąja aplinka.**
- Ji suformuoja vidinius aplinkos naikinimo stabdžius, t. y. priverčia žmones būti atsakingus už lokalius išteklius, nes jais grindžiama lokali ekonomika.

Ekolokalizacijos apraiškos žemės ūkyje

- vietinis ūkininkavimas;
- trumposios maisto tiekimo grandinės ir vietos maisto sistemos;
- žemės ūkio produktų alternatyvus panaudojimas, gaminant biodegalus ir kitas biomedžiagas;
- kita

Dabartiniu metu **atsikovoti „importo“ produktų užimtą rinkos dalį** patys žemdirbiai nėra pajėgūs. Savaimė šis procesas nevyks, būtina mobilizuoti suinteresuotus veikėjus, kad jie taikydami paveikius metodus padėtų vietos ūkininkams novatoriškai ūkininkauti ir patekti į vietos rinkas.

Vilniaus regionas (Lietuva) REGIONINĖ MAISTO SISTEMA DARŽOVĖS

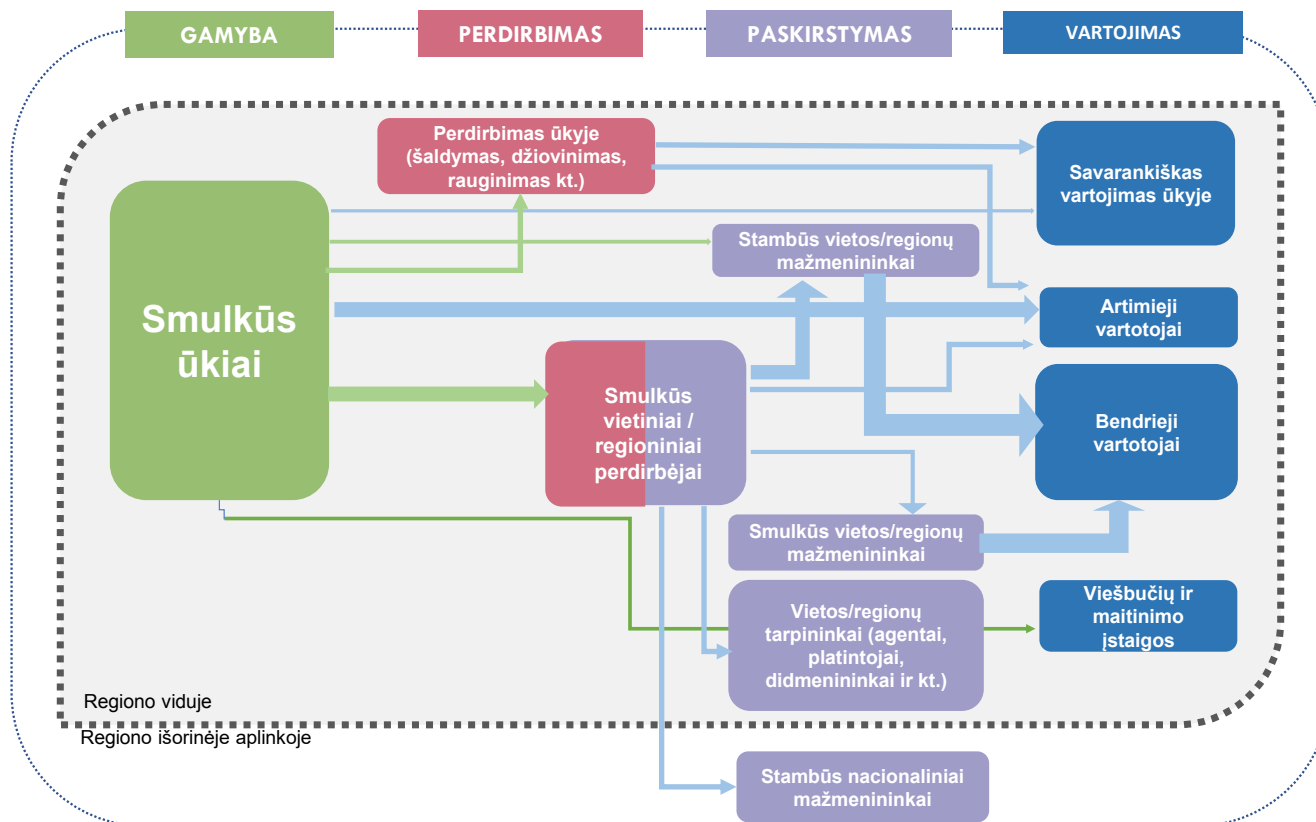
Reikšminė informacija

Regiono pagaminta	32568 t/m
% pagaminta smulkų ūkių	82 %
% smulkūs ūkiai prisideda prie nacionalinės gamybos	13,8 %
Regiono suvartota	79724,7 t/m
% suvartojama smulkiuose ūkiuose (estimated)	16 %

REGIONO žemėlapis

LEGENDA

- ➔ Žaliaviniai produktai
- ➔ Perdirbti produktai
- ➔ Inputs

TMTG => <= VMS

- **Trumpoji maisto tiekimo grandinė – ūkininko vykdomas prekių pardavimas vartotojui dalyvaujant sumažintam tarpininkų skaičiui** (7,4 km atstumas, kurį reikia nuvažiuoti norint įsigyti produktų, yra riba: jei atstumas didesnis, anglies dioksido išlakos yra didesnės nei tradicinėje maisto tiekimo sistemoje) (KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI dėl vietinio ūkininkavimo ir tiesioginio pardavimo ženklavimo sistemos reikalingumo, 2013).
- **Trumpoji maisto tiekimo grandinė:**
  - gamybos išteklių ir žaliavų tiekimas, žiedinės ekonomikos principais grindžiama maisto produktų gamyba, perdirbimas, pardavimas ir vartojimas;
  - produktai auginami, gaminami, vartojami kuo glaudesnėje teritorijoje (iki 50–70 km atstumu);
  - tarp augintojo ir vartotojo – ne daugiau kaip 1 tarpininkas;
  - gamintojas ne tik tiekia produktus, bet ir su galutiniu vartotoju tiesiogiai keičiasi informacija apie produktų auginimą, paruošimą, vartojimą, jų vertę žmogaus sveikatai, įtaką gamtai.
- **Vietos maisto sistema** – tai tarpusavyje susijusių procesų **kompleksas, jungiantis žemės ūkio produkcijos ir maisto gamybą, perdirbimą, paskirstymą, vartojimą ir atliekų tvarkymą**, siekiant pagerinti vietos bendruomenės gyvenimo kokybę, gyvenamosios aplinkos gerinimo, vietos ekonomikos stiprinimo ir socialinės bei kultūros integracijos požiūriu.

- **Vietos maisto produktai** – tai produktai, kurie yra gaminami, parduodami ir vartojami tam tikroje apibrėžtoje geografinėje vietovėje, siekiant maisto produktų gamybą kuo labiau priartinti prie vartotojų, sutrumpinti produktų transportavimo atstumą bei išsaugoti vietos kultūros tradicijas.
- **Biologiškai vertingi produktai** – tai maisto produktai, kuriuose yra didelis kiekis biologiškai aktyvių junginių: vitaminų, nepakeičiamųjų amino rūgščių, nesočiųjų riebalų rūgščių, mineralinių medžiagų ir kt.; švieži, tenkinantys vartotojo individualius ir socialinius poreikius, priartinti prie vartojimo vietos.

Vietos maisto sistemos ir trumpųjų maisto tiekimo grandinių organizavimo problema

- TMTG organizavimas yra daugiau privatus reikalas, priklausantis nuo ūkių pasirinktos plėtros strategijos, ūkininko žinių ir kompetencijos.
- VMS organizavimas yra daugiau viešas reikalas, priklausantis nuo viešojo, privataus ir pilietinio sektoriaus partnerystės, suinteresuotųjų žinių ir kompetencijos, teisinės ir politinės aplinkos palankumo.
- Siauras vietos maisto produktų asortimentas, menka pasiūla ir aukšta savikaina rodo **tvarių ekonominių nišų stoką kaimo ir miesto vietovėse**, menką kaimo gyventojų ir ūkininkų verslumo lygį, o viešąjį maitinimą organizuojančiųjų tradicinį požiūrį, menką supratimą apie vietos ekonomiką.
- **Maži ir vidutiniai ūkiai neatpažįsta savo konkurencinių pranašumų.**

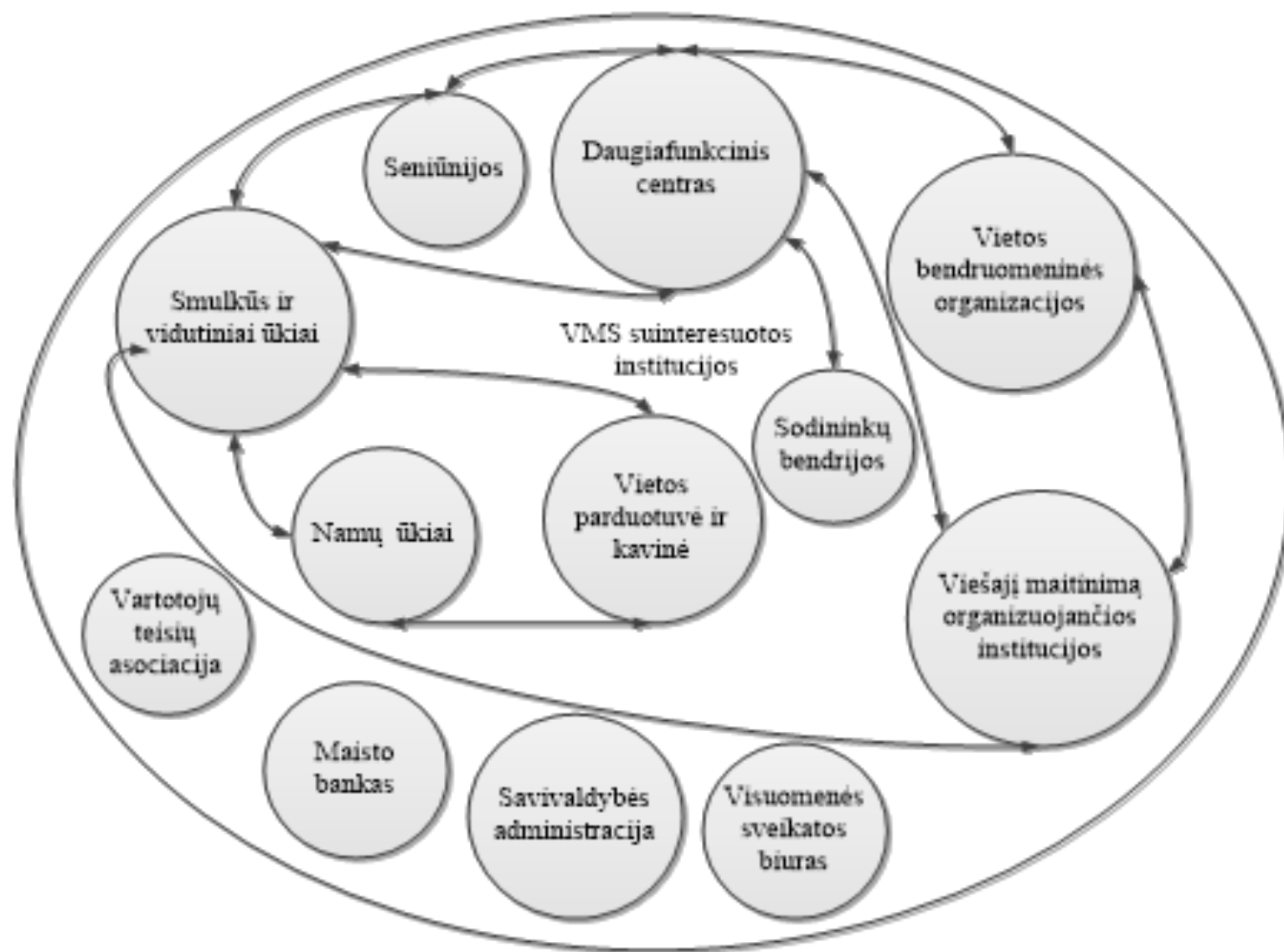

Trumpųjų maisto tiekimo grandinių tipai pagal erdvę

VMS yra naujas reiškinys, kuris gali padėti spręsti aplinkosaugos, ekonomikos ir socialines problemas, nukreipti kaimo vietovės vystymąsi darnumo link, padidinti kaimo bendruomenės ir smulkių ūkių atsparumą.

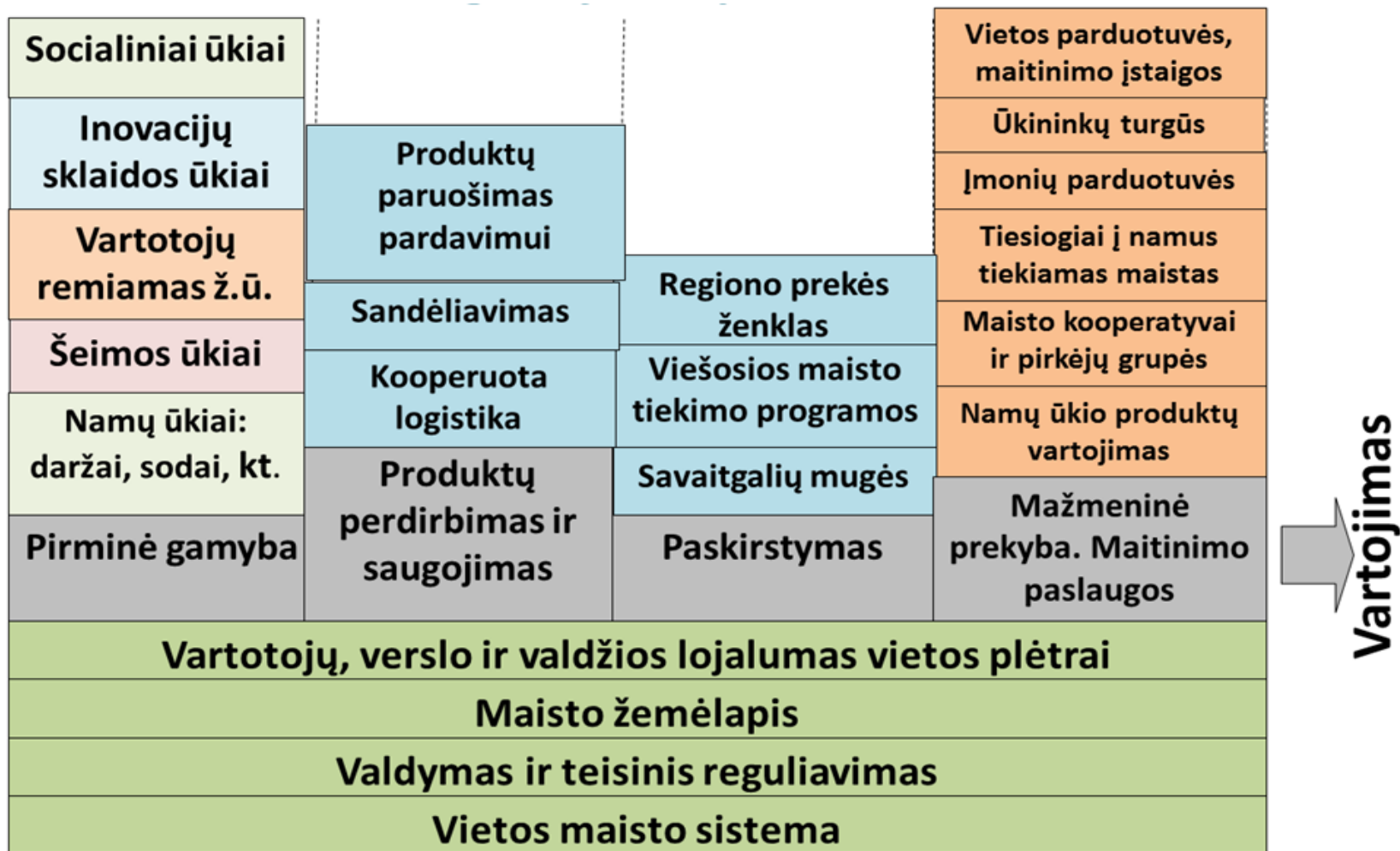
Maisto produktų rinkos dykumėjimas (*analogija dirvos dykumėjimo apibrėžčiai*) – rinkos transformacija, kurią lemia šviežio, vietinio, didelės biologinės vertės produktų stoka. Dykumėjimą sukelia gamybos, perdirbimo ir prekybos kapitalo koncentracija, kuri lemia masinės produkcijos dominavimą. Rinkos įvairovės ir gyvybingumo nykimą taip pat lemia vartotojų elgsenos pokyčiai, ypač susiję su kultūrinio identiteto praradimu.

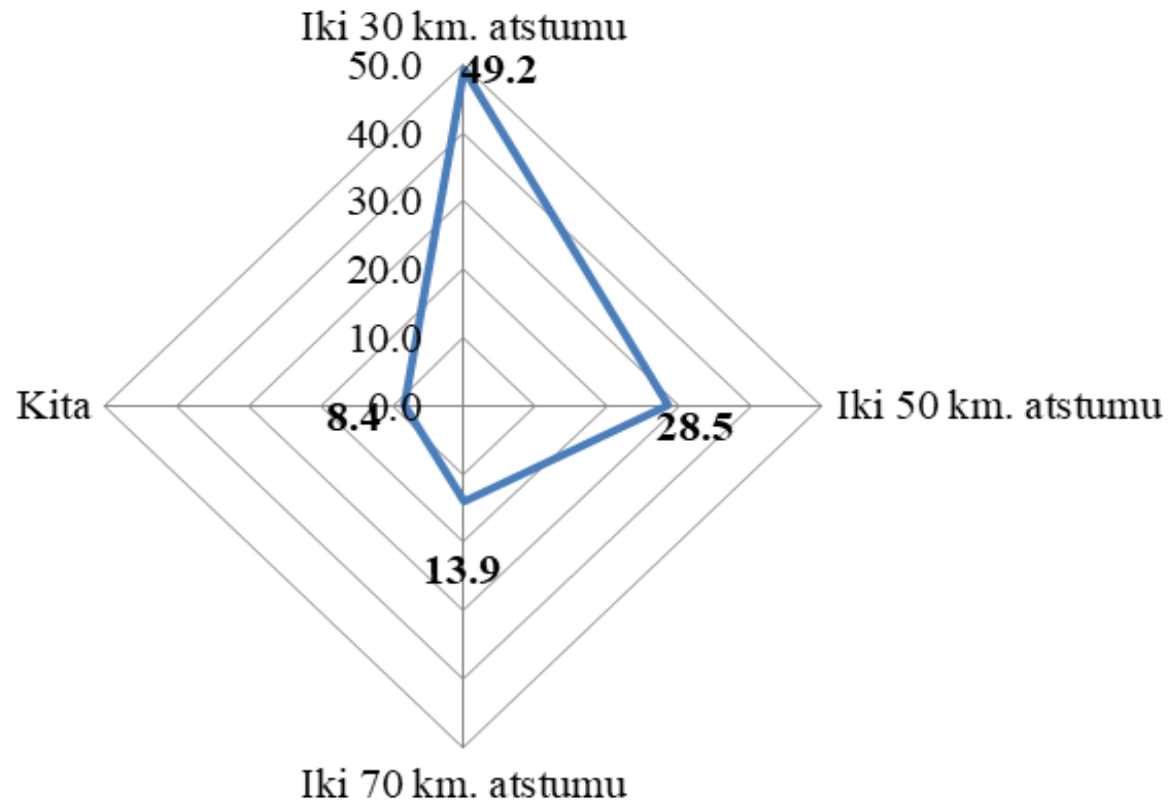

Savivaldybės mastu kuriamas vietos maisto sistemos modelis

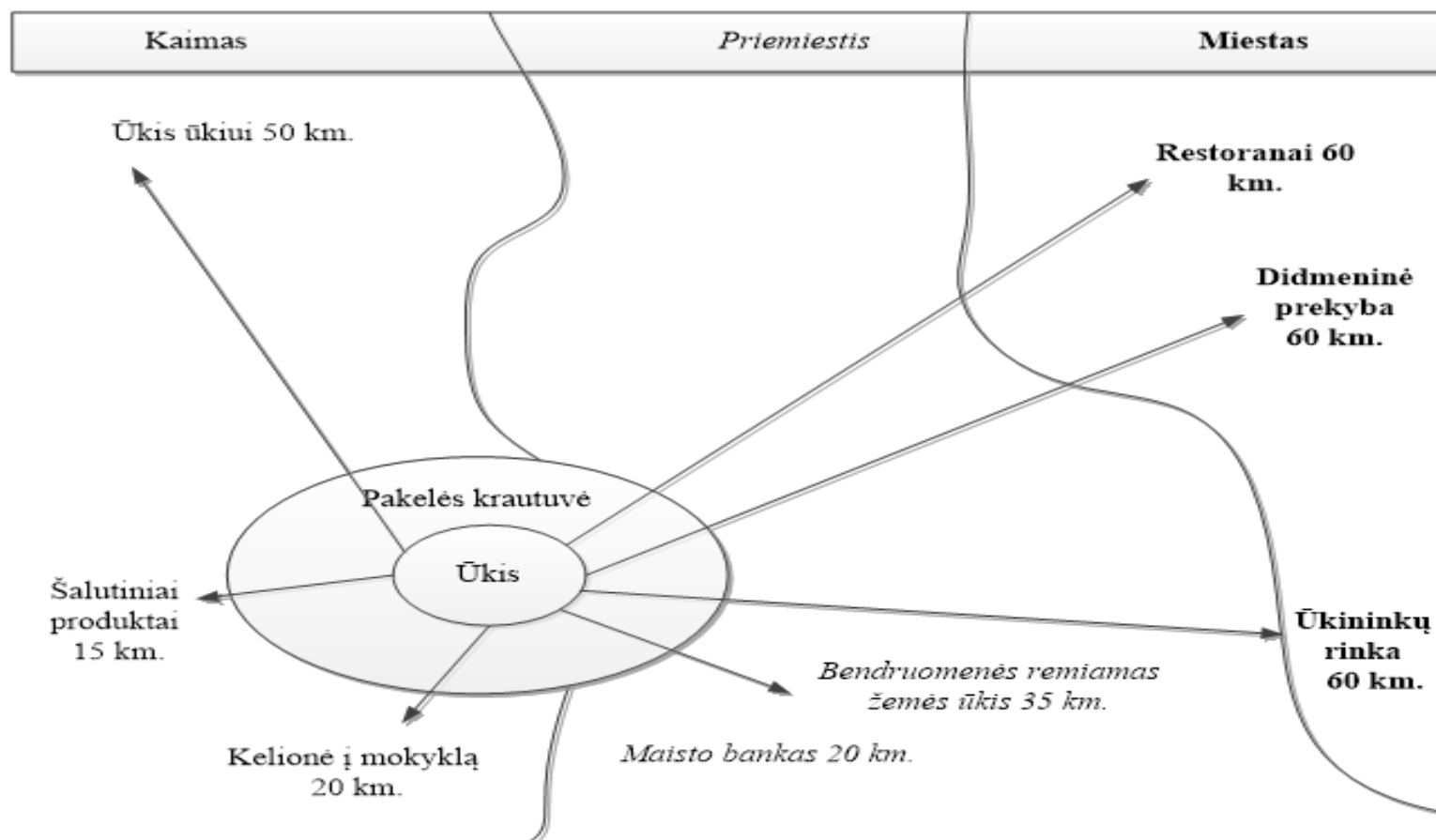

VMS aptarnavimo spindulys

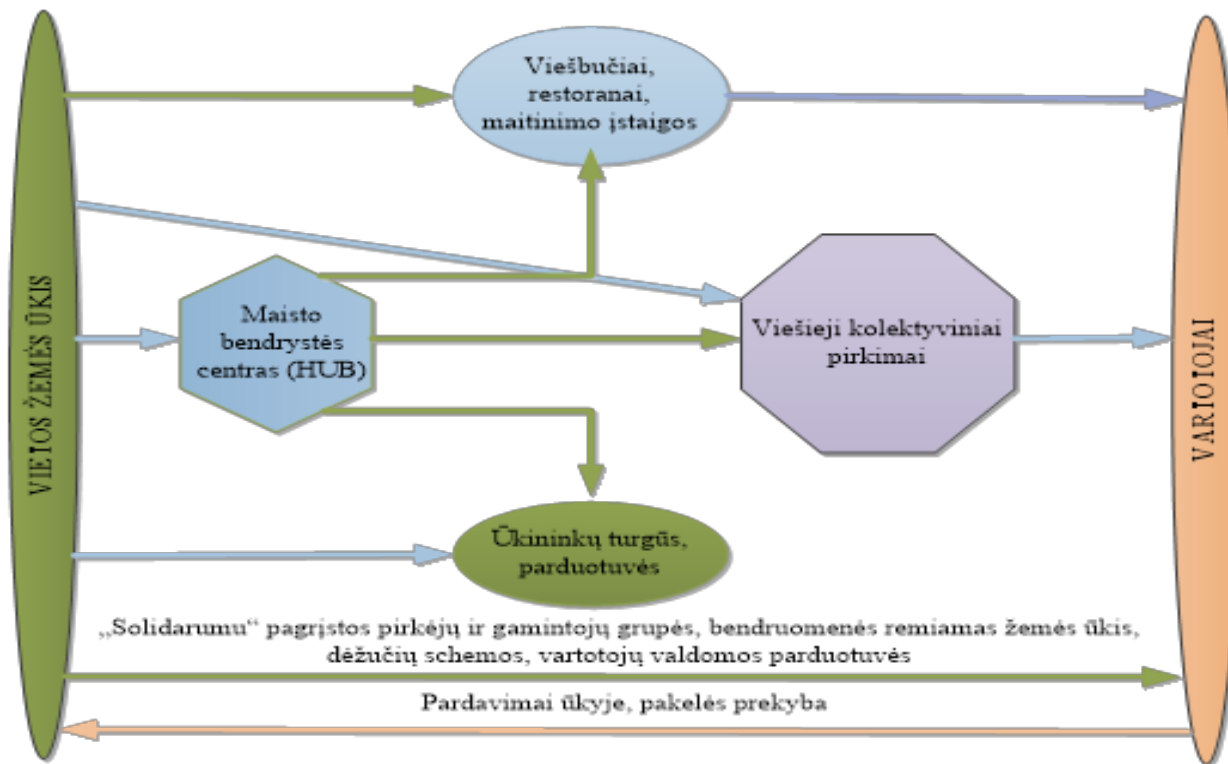

Respondentų nuomonė apie maksimalų atstumą, kuriuo galima transportuoti vietos maisto produktus iki galutinio vartotojo, proc. (2018)

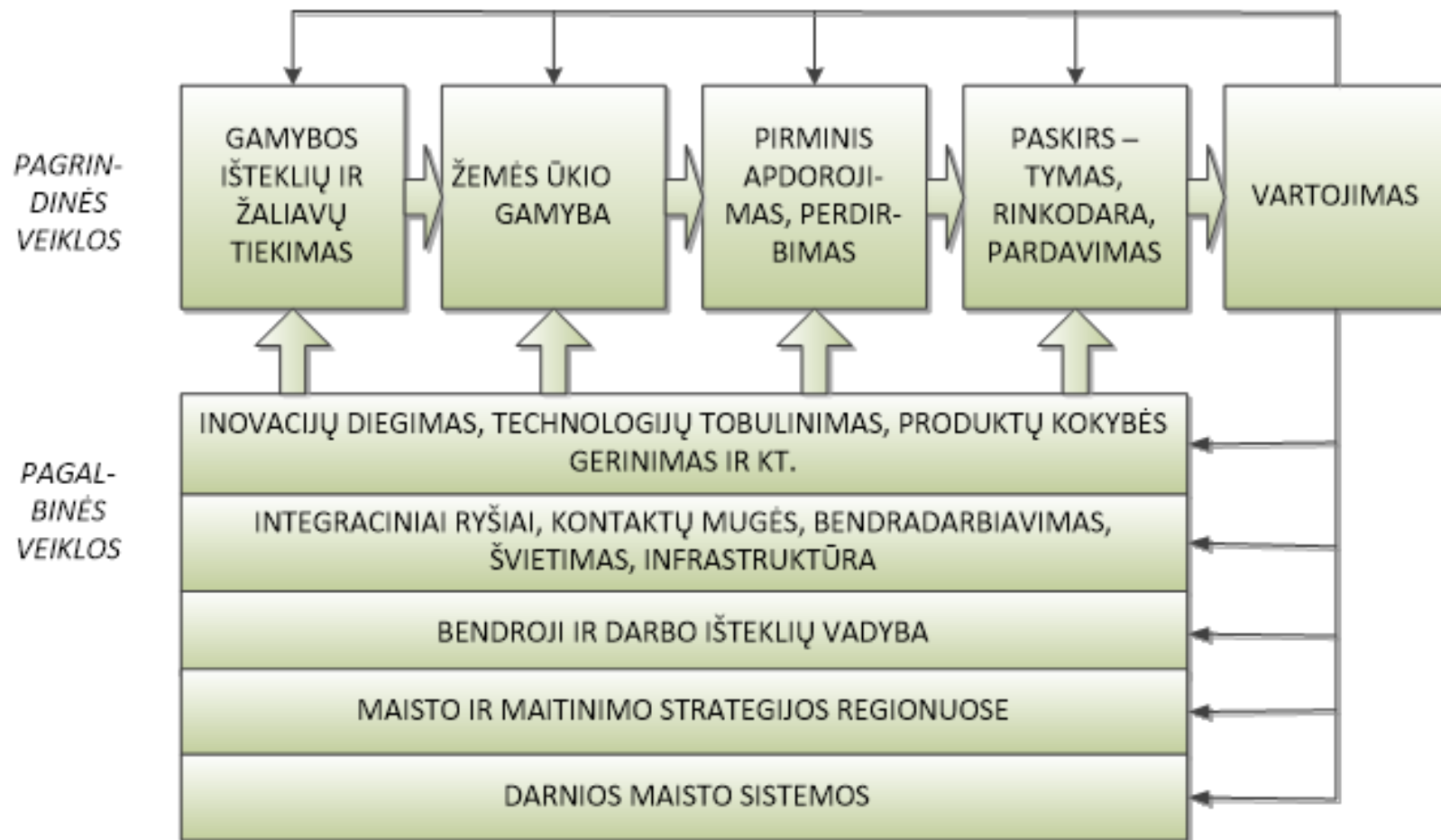
Apibendrintas vidutinių ūkių tinklo dalių pasiekimas ir kryptys, atsižvelgiant į miestų, priemiesčių ir kaimo vietovių modelius (pagrįsta tinklo analize ir programų direktorių interviu, JAV, Chester regionas, 2017)

2 pav. TMTG organizacinių tipų, kuriuos taikant diegiami skirtingi pardavimų modeliai, žemėlapis (parengta pagal Short Food Supply..., 2020)

- **Rinkų atvėrimas vietiniams produktams ir viešieji pirkimai sustiprintų maisto produktų gamybos ir vartojimo posistemų integracinius ryšius**

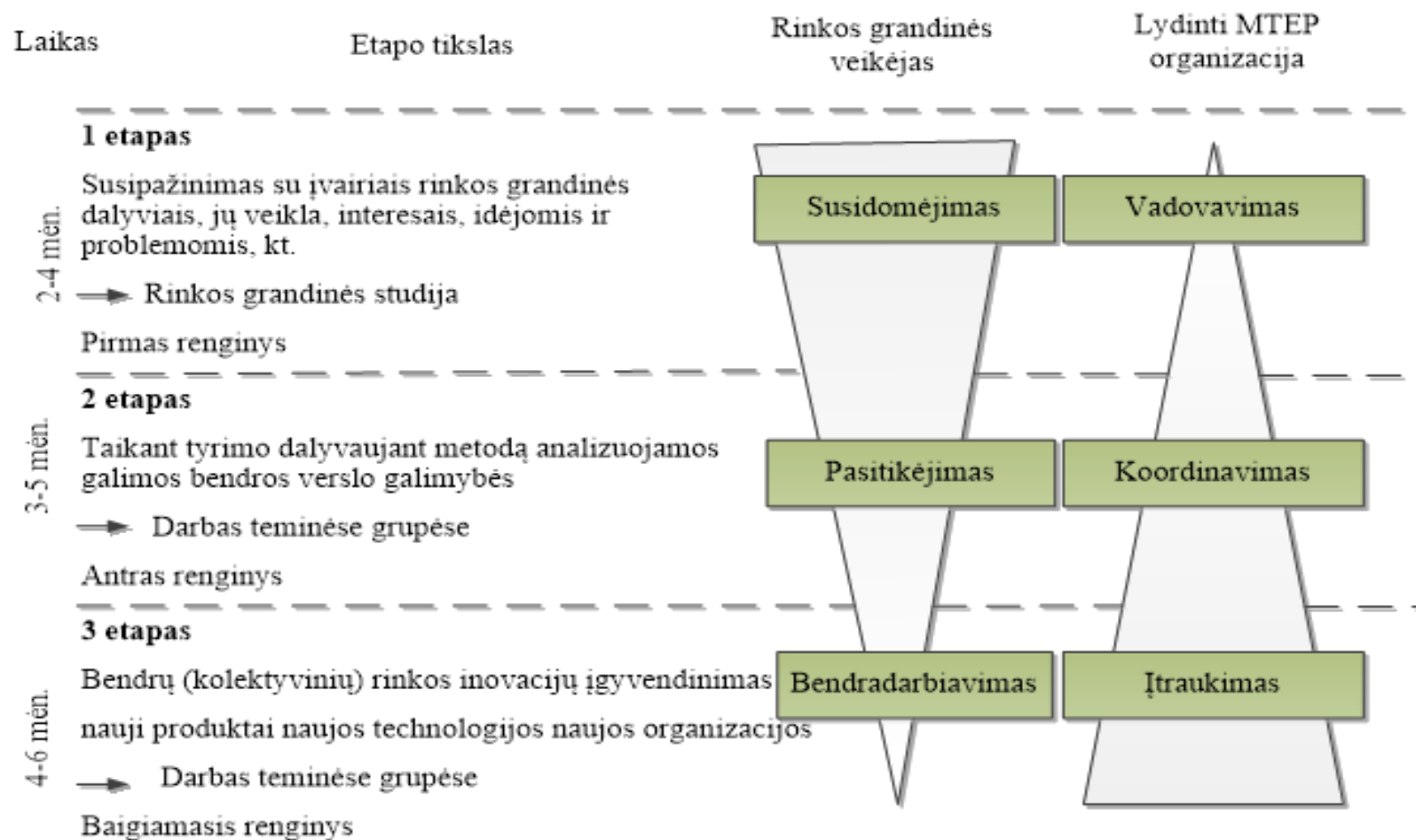
Maisto tiekimo „nuo lauko iki stalo“ vertės grandinė

Vilma Atkočiūnienė, VDU ŽŪA

Maisto bendrystės centrų (erdvių) patirtis (Čiūtas, 2019)

- Maisto bendrystės centrai (erdvės) didžiausią dėmesį skiria vietos, šviežių produktų rinkodarai, paslaugoms ir paskirstymui koordinuoti.
- Padeda ūkininkams tiekti vietos produkciją įvairioms vartotojų grupėms ir didmeniniams klientams arba namų ūkiams.
- Dažnai šie centrai vykdo pirminio produkcijos perdirbimo ir paruošimo prekybai darbus.

Dalyvavimu pagrįstos maisto tiekimo grandinės trijų etapų struktūra ir tikslai

- **Kaip atverti rinkas vietiniam, biologiškai vertingiems produktams?**

Vietos maisto sistemos sukuriama nauda

- Optimaliausias išteklių naudojimas ir tvarusis vartojimas bei gamyba, sparčiai augančių mikrobendruomenių galios panaudojimas;
- TMTG kompleksas užtikrina trumpesnius atstumus transportuojant produkciją vartotojams;
- Tiesioginė komunikacija su vartotojais padeda ūkininkaujantiems prisitaikyti prie rinkos ir klimato kaitos pokyčių;
- Ūkininkai, viešąjį maitinimą organizuojančios organizacijos, pirkėjai gali reikšmingai prisidėti prie vietos, regiono, nacionalinių ir tarptautinių darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo;
- Žalieji viešieji pirkimai gali būti stipri inovacijų paskata, realiai skatinanti ūkininkus kurti žaliuosius produktus ir paslaugas. Tai ypač aktualu viešojo maitinimo sektoriuje, kuriame viešojo sektoriaus pirkėjai užima didelę rinkos dalį;
- Žalieji viešieji pirkimai gali teikti viešojo sektoriaus institucijoms galimybių sutaupyti lėšų, ypač jei atsižvelgiama **ne tik į pirkimo kainą**, bet ir į viso pagal sutartį perkamo dalyko gyvavimo ciklo sąnaudas.

Vietos maisto sistemos indėlis į bioekonomikos vystymą ir kaimo plėtrą:

- ✓ leidžia lokaliu lygmeniu spręsti maisto švaistymo problemą, mažinti „atliekas“ ir kiekvienoje maisto grandinėje jas gražinti į išteklių apyvartą.
- ✓ užtikrina didesnį maisto tiekimo grandinės tvarumą bei atsparumą ir tuo pačiu prisideda prie visuomenės saugumo stiprinimo, kas ypač aktualu besikeičiančios geopolitinės situacijos požiūriu.

Vietos maisto sistemos indėlis į bioekonomikos vystymą ir kaimo plėtrą:

- ✓ leidžia kapitalizuoti nepanaudotus vietos išteklius ir geriau realizuoti kaimo gyventojų namų ūkių gamybinį potencialą.
- ✓ padeda spręsti socialinės atskirties mažinimo ir senstančios visuomenės aprūpinimo maistu problemas.
- ✓ įgalina edukuoti vartotojus: atskleisti biologiškai vertingų vietos sezoninių maisto produktų vartojimo naudą sveikatos palaikymui, kulinarinio paveldo tradicijų puoselėjimui ir gamtos išteklių išsaugojimui.

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO
AKADEMIJA

THE MINISTRY OF AGRICULTURE
OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

EUROPOS ŽEMĖS ŪKIO FONDAS KAIMO PLĖTRAI:
EUROPA INVESTUOJA Į KAIMO VIETOVES

EIP veiklos grupė „Innofood Hub“

EIP grupė „Innofood Hub“, kurioje dalyvauja 9 partneriai 2019-2021 m. vykdo 2014-2020 m. KPP finansuojamą procesų ir technologijų plėtojimo bei tobulinimo projektą

„BIOLOGIŠKAI VERTINGŲ PRODUKTŲ TRUMPŲJŲ TIEKIMO GRANDINIŲ VALDYMAS IR VIETOS RINKŲ PLĖTRA“ (vadovė prof. dr. Vilma Atkočiūnienė)

Projektas Nr.35BV-KK-18-1-06620-PR001, finansuojamas iš EŽŪFKP ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų

Vilma Atkočiūnienė, VDU ŽŪA

EIP veiklos grupė „INNOFOOD HUB“, įgyvendina projektą

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO
AKADEMIJA

Tikslas – sukurti savireguliacijos pagrindu funkcionuojantį inovacijų diegimo ir sklaidos modelį, skirtą spartinti trumpųjų maisto tiekimo grandinių formavimą ir vietos rinkų plėtrą.

- **Uždaviniai:**

- 1. Kitiškai įvertinti inovacijas diegiančių ūkių, auginančių ir gaminančių biologiškai vertingus produktus, veiklos „nuo lauko iki stalo“ patirtį.
- 2. Įvertinti biologiškai vertingų produktų rinkų vystymo tendencijas ir galimybes, atsižvelgiant į vartotojų vertybes ir vartojimo poreikius.
- 3. Diegti inovacijas ir užtikrinti kokybę biologiškai vertingų produktų gamybos ir laikymo sistemoje, didinant trumpųjų maisto tiekimo grandinių efektyvumą ir tvarumą.
- 4. Organizuoti ūkių, gaminančių biologiškai vertingus produktus, tinklaveiką, užtikrinant trumpųjų maisto tiekimo grandinių patirties sklaidą ir rinkų vystymą.

THE MINISTRY OF AGRICULTURE
OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Vilma Arlaičiūnienė, VDU

EUROPOS ŽEMĖS ŪKIO FONDAS KAIMO PLĖTRAI:
EUROPA INVESTUOJA Į KAIMO VIETOVES

Projekto partneriai

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO
AKADEMIJA

- Lino Šliauterio ūkis
- Daivos Kvedaraitės ūkis
- Rasos Čingienės ūkis
- VšĮ „Pilnų namų“ bendruomenė
- Virgilijaus Širono ūkis
- Alfonso Riaubos ūkis
- Lietuvos šeimos ūkininkų sąjunga
- UAB „Kvalitetas“

- **EIP projekto tyrėjai:**
- dr. Ilona Kiaušienė, socialiniai mokslai
- dr. Gintarė Vazonienė
- dr. Rasa Pakeltienė, dr. Valdemaras Makutėnas, socialiniai mokslai,
- dr. Egidijus Zvicevičius, technologiniai mokslai
dr. Aurelija Paulauskienė, agronomijos mokslai
dr. Juozas Pekarskas, agronomijos mokslai

EUROPOS ŽEMĖS ŪKIO FONDAS KAIMO PLĖTRAI:
EUROPA INVESTUOJA Į KAIMO VIETOVES

Vilma Atkočiūniene, VDU ŽŪA

**Ačiū už
dėmesį**

vilma.atkociuniene@vdu.lt